

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Ústav anglofonních literatur a kultur

28. září 2018

Posudek na publikaci „Místa mezi místy: pomezí americké poezie“

Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2015,

kterou pro účely habilitačního řízení předložila PhDr. Mariana Machová, PhD.

Studie Mariany Machové zaměřená na vybrané tři americké básníky je prací přesvědčivou a zasvěcenou. Dle mého názoru splňuje všechny požadavky kladené na habilitační práci, a proto doporučuji, aby její žádost postoupila do další fáze habilitačního řízení na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Na následujících řádcích vysvětlím, proč se domnívám, že práce splňuje kritéria této akademické pozice a že je M. Machová obecně významnou badatelkou.

Práce věnuje po jedné kapitole třem básníkům 20. století, jejichž tvůrčí období se částečně překrývala: Marianne Mooreové, Elizabeth Bishopové a Thomu Gunnovi. Za svůj ústřední pojem si autorka volí *meze* a ukazuje, jakou roli hrají tematické a formální obměny tohoto výrazového prostředku v básnickém díle. Hlavní metodou je zde tzv. *close reading* (pečlivé čtení s interpretací), kdy v každé kapitole se autorka v delších pasážích zabývá detailní analýzou básní, verš po verši a rým po rýmu, a svou minuciózní prací s textem tak vhodně doplňuje obecnější argumentaci. Její takřka mikroskopický rozbor spleťtých mechanismů těchto výrazových prostředků a erudovaný výklad jejich vnitřních souvislostí a příslušnosti k obecnějším a zavedenějším tradicím poskytuje neustálý zdroj poučení. *Close reading* jako hermeneutický přístup se v rámci anglofonní kritiky uplatňuje již téměř sto let. Od 70. let 20. století do prvních let 21. století nebyla přitom tato metoda v módě, protože ji na vedlejší kolej odsunuly přístupy kladoucí důraz na kontext, jako jsou nový historismus nebo kulturní studia či také kritické metody ovlivněné poststrukturalismem. Dnešní doba se často označuje jako post-teoretická, a ačkoli je toto označení do značné míry nepřesné, napovídá, že teorie kritiky ustoupila ze svých pozic alespoň natolik, aby se *close reading* mohlo vrátit. A skutečně se vrátilo – v pracích předních badatelů, zejména pak těch zabývajících se poezií. Pojetí kritiky, které volí M. Machová, má své pevné kořeny právě v tomto hnutí usilujícím o rehabilitaci zmíněné metody.

Autorka také svůj koncept *mezí* dovedně vplétá do analýzy jednotlivých básní, a dochází tak k překvapivým a originálním závěrům. Vezměme si kupříkladu oba krajní póly jejího výběru, Mooreovou a Gunna – znovu a znovu mě ohromovalo, kolik společných prvků Machová odhalila v obecném pojetí i konkrétní umělecké tvorbě těchto tak odlišných básníků. Sám Gunn vzpomínal na jednu roztomilou příhodu, kdy předával zapáleného jointa, kterého mu podával Freewheelin' Frank z Hells Angels, právě Elizabeth Bishopové, což podle jeho slov dobře vystihovalo jeho vlastní pozici mezi literární elitou. U Machové Franka nahrazuje Marianne Mooreová, která zaujímá místo vedle

Bishopové z druhé strany. Už samotná volba tří básníků je tudíž poučná, protože slibuje nové přístupy a souvislosti. Machová volí strategii, již by snad bylo možné nazvat v zásadě morální, jelikož dokládá, jak tito básníci respektují předměty, němé tváře a osoby, s nimiž se ve svých textech setkávají. Ukazuje, jak uvážlivě a pečlivě se básníci prostřednictvím konkrétních formálních, prozodických i lexikálních řešení snaží ke svým objektům přistupovat, a že se jim přesto daří vystihnout jejich hlavní atributy. U Mooreové si toho kritika všímá již tradičně, nicméně Machová svým rozbořením jejích básní dokazuje, jak podobné otázky dokáží otevřít novým způsobem dílo všech jí posuzovaných básníků. Tím, že sledujeme moralitu *mezi*, sledujeme také joint (vrátíme-li se k výše zmíněné příhodě) na jeho pouti od Mooreové přes Bishopovou až ke Gunnovi a jsme svědky mravní ohleduplnosti, s níž básník pojednává např. o lidech, jimž postavil pomník v básni *The Man with Night Sweats* z roku 1992. Možná nás dříve sex, drogy a rokenrol v poezii T. Gunna zaměstnávaly až příliš na to, abychom vnímali, že na této etické (nelze přitom říci hlubší) rovině má pro Mooreovou a Bishopovou svůj význam. Jedná se o skutečně objevný postřeh.

Rovněž stojí za to se na okamžik zastavit u „americkosti“ posuzovaných básníků, na niž odkazuje titul knihy. Jak ostatně přiznává sama Machová, u Gunna nepanuje jednoznačná shoda (sám se označoval za angloamerického básníka) a i Bishopová s Mooreovou se vymykají americké literární tradici kodifikované kritikou poloviny dvacátého století. V případě Bishopové je to kvůli místu narození a delším pobytům v zahraničí, ale zrovna tak platí, že ani jí ani Mooreovou nelze jednoznačně umístit do literárního panteonu, který je natolik genderově vyhraněný, že jeho brány střeží „americký Adam“. Machová se téměř nezabývá novodobými idejemi americké literární tradice – rozhodně ne těmi, jež s sebou přinesl nový historismus, transnacionalismus nebo otázky rasové či sexuální identity, byť je pravda, že feministické tvorby se dotýká. Místo toho starší pojetí americké literatury feminizuje a rozšiřuje tak, že vedle tradičního Adama staví americkou Evu. V tomto smyslu jde proti proudu, jelikož v současné kritice již po tomto starším přístupu zůstávají jen drobné pozůstatky. (V jistých pasážích dle mého názoru autorka věnovala příliš mnoho pozornosti dílu kritika Tonyho Tannera, který je zde vydáván za etalon tohoto staršího přístupu; v kapitole o Gunnovi se to nicméně vyplatí, neboť právě zde Machová hovoří o přátelství obou mužů, jež ilustruje skutečností, že Tanner Gunnovi věnoval jedno ze svých pojednání.)

Dalším pozoruhodným rysem této práce je to, že je napsána v češtině. S povahou samotné studie toto rozhodnutí souvisí na několika úrovních. Zprvė vypovídá o tom, ke komu se kritik obrací – Machová zjevně cílí především na literárně kritický kontext český, nikoli anglofonní. Kdyby se totiž zaměřovala na ten anglofonní, byla by jistě aktivní účastnicí debat o americké poezii, které lze pozorovat v podstatě po celou dobu existence zmíněné tradice. Nakonec sekundární literatury věnované těmto třem básníkům, zejména prvním dvěma, je již tak jako tak poměrně velké množství. Jak ale autorka svou činností dokazuje, k těmto debatám dovede značnou měrou přispět a v mezinárodní komunitě literární kritiky platí za uznávanou odbornici. Zadržím svým zaměřením na český kontext podstupuje jisté riziko. Ji zvolení básníci totiž nejsou v této zemi příliš známí, takže práce M. Machové musí nutně alespoň zčásti fungovat jako čtenářský úvod. Proto obsahuje životopisné údaje a výklad významných souvislostí a také rozbor formální či tematické stránky děl –

vůbec materiál obvykle postihovaný encyklopedickými hesly. A přestože Machová tyto básníky českému čtenáři skutečně představuje, zároveň velmi obratně proniká do hloubky jejich díla (viz výše a níže). To považuji za mimořádný počin.

Třetím šťastným důsledkem autorčina rozhodnutí napsat knihu v češtině je to, že tím může upozornit na problematiku překladu. Machová je známá jako autorka vynikajících překladů E. Bishopové, překládá rovněž ze španělštiny a staroangličtiny. Umí překračovat hranice mezi jazyky, a je si proto dobře vědoma dynamiky uvnitř samotných básní. Vychází ze své práce *Elizabeth Bishop and Translation* (2016), kterou dále rozvíjí – i to si zaslouží alespoň stručný komentář. Při čtení básní se Machová často zamýšlí nad tím, jak by tu kterou část bylo možné přeložit do češtiny. Čtenář by si mohl pomyslet: „Koho to zajímá? Jak problematika překladu do malého evropského jazyka souvisí s výkladem díla anglofonního básníka?“ Postupně si však uvědomí, že za tímto překladatelským přístupem se nachází promyšlená hermeneutika čtení, která výše zmíněnou metodu *close reading* příhodně doplňuje. To autorce umožňuje proniknout ještě hlouběji do nitra básně, a jelikož překlad, jak jsem naznačil výše, spočívá v překračování hranic, nachází tam věci, které jsou v souladu s ústředním tématem studie. Jedná se o mimořádně úspěšný a vzácný případ shody mezi metodou a pojednávanou látkou.

Jedinou výtkou, kterou na adresu posuzované práce směřuji, je to, že knihy není více. S chutí bych si přečetl, jak Machová svůj způsob uvažování aplikuje při rozboru dalších básníků. Zajímalo by mě také, zda tyto problémy jsou skutečně „americké“ a zda bychom je náhodou nenašli také u dalších anglofonních básníků mimo Spojené státy. (Autorku trochu podezírám z toho, že záměrně volila osobnosti mimořádně výjimečné.) Pojetí *mezí* u Machové, které je zde uplatňováno s takovou nonšalancí, by totiž mohlo obohatit úvahy o dalších básnících. Autorka mohla alespoň formou obsáhlejšího závěru naznačit možné perspektivy přesahující jí zvolené tři básníky (a příslušnou národní tradici).

Doufám, že tato výhrada bude považována za to, čím skutečně je, tedy za kompliment. Mariana Machová je vynikající kritičkou, od níž jsem se toho již mnoho naučil a chci se toho naučit ještě více.

doc. Justin Quinn, Ph.D.